

Kitap Tanıtımı

Yerleşme Yeri Seçimi ve Alansal Gelişimi Açısından Gaziantep

Dr. Mehmet Emin Sönmez
Özserhat Yayıncılık, Ankara 2012

Gülşen KUM*

Çalışmada Gaziantep şehrinin kuruluş yerinin belirlenmesinde etkili olan fiziki ve beşeri faktörler ele alınarak, şehrin bu faktörlere bağlı alansal gelişimi coğrafi bir bakış açısı ile incelenmiştir.

Eser 3 bölümden oluşmuş olup, "Giriş" kısmında yerleşmelerin yer seçimine etki eden temel unsurlar ve çalışmada Gaziantep şehrinin tercih edilme sebepleri üzerinde durulmuştur. Yazar, öncelikle yerleşmelerin kökeninin eskilere dayanmakta olduğunu ve bu kökeni araştırmanın eski ortam şartları ve tarihi süreçte uğradıkları değişimler hakkında bilgi edinilmesine fayda sağladığını çeşitli örneklerle açıklamıştır. Nüfusu, ekonomisi, turizm potansiyeli, idari statüsü ve metropol şehir özelliğiyle Türkiye'nin 6. büyük şehri olan Gaziantep'in -istatistiksel bazı verilerle- hızlı büyüyen şehir özelliğinin altı çizilmiştir. Yazara göre, çevresinde yerleşme tarihi eski ve fiziki koşulları benzer olan şehirler olmasına rağmen Gaziantep'in, günümüzde bölgenin en büyük yerleşmesi olmasının nedeni şehrin yerleşme tarihinde aranmalıdır.

Kitabın I. bölümü "Gaziantep'in Kuruluş Yerinin Belirlenmesinde ve Şehrsel Gelişiminde Etkili Olan Faktörler" başlığını taşımaktadır. Coğrafi faktörlerin yerleşme ile olan ilişkisi ve kuruluş yerinin belirlenmesindeki etkisinin ele alındığı bu bölüm 5 ana başlık ve alt başlıklardan oluşmaktadır(Gaziantep şehrinin konumu, kuruluş ve gelişimi açısından jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, şehir klimatolojisi açısından Gaziantep şehri (sıcaklık, nemlilik, yağış, bulutluluk, rüzgarlar, sağanak yağış özellikleri ve kuraklık), hidrografya, bitki örtüsü ve toprak özelliklerinin Gaziantep'te yerleşme ile olan ilişkisi ve Gaziantep şehrinin kuruluş yerinin belirlenmesinde coğrafi konumunun etkisi). Yazar Gaziantep şehrinin konumunu bir lokasyon haritası da kullanarak açıklamış, daha sonra ise jeolojik ve jeomorfolojik gelişimine yer vermiştir. Bu başlıkta, paleolitikteki ilk yerleşmelerin ortaya çıkışında jeoloji ve jeomorfolojinin etkisi vurgulanmıştır. Özellikle, bölgenin litolojik yapısının (kireçtaşı, çört, bazalt) barınma, avcılık, günlük ihtiyaçları giderme ve yapı malzemesi olarak kullanımı konusunda etkisi örneklerle açıklanmıştır. Yazar tarafından üretilen, bir jeoloji, bir topografya ve bir de jeomorfolojik birimlerin haritasının da bulunduğu bölüm bilhassa bölge ile ilgili daha önce yapılan ayrıntılı fiziki coğrafya çalışmalarının yeterli olmaması nedeniyle değerli bir başvuru kaynağı niteliği taşır. İlk bölümde ayrıca bölgenin şehir klimatolojisi bakımından da ayrıntılı bir iklim analizi yapılmış; sıcaklık, nem, yağış, bulutluluk ve rüzgâr özellikleri ortaya konulmuştur. Konu grafik ve haritalarla da desteklenmiştir. Böylelikle yarı kurak iklim şartlarının hâkim olduğu Gaziantep'te hem iklim koşullarının, başta ekonomik faaliyetler olmak üzere (örneğin antep fıstığı üretimi) hayat şartlarına olan etkisi belirlenmiş, hem de iklim elemanlarının eğilim analizleri ile iklimin hızlı şehirleşmeden ne derece etkilendiği ortaya konulmuştur. Eserde I. bölümün bir diğer ana başlığı ise hidrografya, bitki örtüsü ve toprak özelliklerine ayrılmıştır. Bu başlıkta yazar Gaziantep'in toprak ve su kaynakları bakımından yerleşmenin ortaya çıkışında ve devamlılığındaki etkisini irdelemiş ve dere yakınlarında bulunan birçok höyüğün varlığıyla konuyu ilişkilendirmiştir. Konunun daha iyi kavranabilmesini sağlamak amacıyla bitki, toprak, hidrografya temalı haritalar kullanılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi. Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü. gulsenkum@gantep.edu.tr.

Ayrıca bölgenin çeşitli dönemlerdeki arazi kullanım haritalarından faydalanılarak geçmişten günümüze arazi kullanımında meydana gelen değişimler ve bölge insanının eriştiği ekonomik, sosyal, teknolojik seviyeye göre ortama adaptasyonu ortaya konulmuştur. İlk bölümün son başlığı altında ise coğrafi faktörler bir bütün olarak şehrin mutlak ve izafi lokasyon özellikleriyle ele alınmış, çeşitli örneklerle bu faktörlerin şehrin kuruluş yer seçimine etkisi analiz edilmiştir.

Yazar kitabının II. bölümünü "Gaziantep Şehrini Gelişiminde Etkili Olan Beşeri Coğrafya Faktörleri" başlığı altında toplamıştır. Yerleşmenin yer seçiminde fiziki; devamlılığının sağlanmasında ise beşeri faktörlerin baskın olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda II. bölümde beşeri coğrafya faktörlerini "Nüfus (gelişimi, yapısı ve şehirleşmeye etkisi)" ile "Nüfus, Sanayi ve Ticaretin Gelişimi" başlıkları altında incelemiştir. Nüfusun şehrin alansal ve ekonomik gelişimine olan etkilerinden dolayı çalışmada nüfus konusuna daha fazla yer verilmiş ve tarihsel süreçteki gelişimi ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Benzer fiziki şartlara sahip ve yerleşme tarihi çok eskilere dayanan çevre şehirlerden Gaziantep'i daha fazla ön plana çıkaran temel faktörün şehrin beşeri coğrafya özellikleri olduğunu belirten yazar, yoğun ticari faaliyetlerin, şehrin ilk dönemlerinde, nüfus artışına ve sanayi gelişimine yön verdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu etkileşimin karşılıklı olduğunu, zaman içerisinde nüfus artışının da bölgede ticareti daha da yoğunlaştırdığını belirtmektedir. Dolayısıyla yazar, birbiri ile bu kadar sıkı sıkıya bağlantılı olan nüfus, sanayi ve ticaretin gelişimini II. bölümün bir alt başlığı altında ayrıntılı olarak analiz etmiştir. Burada yazar Osmanlı, Cumhuriyet ve 1950 sonrası dönemler olmak üzere şehrsel gelişimi aşama aşama kaleme almıştır. Şehrin varlığı her ne kadar Osmanlı öncesine dayanıyor olsa da şehrsel kimliğe kavuşmasının 16. yy'da Osmanlı topraklarına katılmasıyla başladığını, izafi lokasyonunun bu dönemde değiştiğini ve sonuçta Osmanlı ekonomisine katkı sağlayan bir kent haline dönüştüğünü vurgulamıştır. Cumhuriyet dönemi ve 1950 sonrası hızlı nüfus artışı sebep ve etkileri kitapta oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır, nüfusun sektörel dağılımı, Türkiye ekonomisindeki katma değer payı ve bu özelliklerin değişimi ve etkileri evrimsel bir süreçte aktarılmıştır. Ayrıca 1970'ler sonrası sanayi atılımları ve organize sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı da kitapta detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Şehrin sanayi kolları gelişiminin ticaret hacmini de arttırdığını vurgulayan yazar, bunun da beraberinde şehre olan göçü artırdığını belirtmektedir. Bu bölümde son olarak, çeşitli harita ve istatistiksel verilerle de desteklenerek göçlerin neden ve sonuçlarına da yer verilmiştir.

Kitabın son bölümü olan III. bölüm ise "Gaziantep Şehrini Alansal Gelişimi ve Sonuçları" na ayrılmıştır. Şehrin toponomi açısından kökeni üzerinde duran yazar, kale ve 10 km uzaklıktaki Dülük yerleşmelerinin paleolitikten bu yana çeşitli kaynaklarda ad tanımları yapılmış olmakla birlikte varlıkları ve fonksiyonları ile ilgili farklı olasılıkları çeşitli literatür taramaları ile değerlendirmiştir. Şehrin alansal gelişimini Osmanlı öncesi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olarak sınıflandıran yazar alansal gelişimin eşik noktasının Osmanlı hakimiyeti döneminde gerçekleştiğini vurgulamıştır. son dönem (2000 sonrası) alansal gelişimin ise aynı zamanda dikey gelişime de sahne olduğu ve bu hızlı kentleşmenin beraberinde kentsel bazı sorunları da getirdiği vurgulanmıştır. Konunun çeşitli harita ve fotoğraflarla desteklendiği bölüm aynı zamanda şehir mimarisi özellikleri ile ilgili önemli görseller barındırmaktadır. Hızlı ve plansız gelişimin yarattığı sorunlarına da bir başlık açan yazar, arazi kullanımındaki değişimlere bağlı sıkıntılara, göçe bağlı hizmet yetersizliklerine, hava, gürültü ve görüntü kirliliği sorunlarına, altyapı yetersizliklerine, sanayi kaynaklı problemlere, trafik sorununa ve doğa tahribatına örneklerle yer vermiştir. Kitabın sonuç kısmında ise yazar bir özet sunarak genel değerlendirmelerde bulunmuştur.

Gaziantep yöresine yoğun yerleşilmesinin nedenleri, Gaziantep şehrinin ortaya çıkışı ve gelişim öyküsünün coğrafi bir bakış açısıyla ele alındığı çalışma, bu bölge coğrafyası için hazırlanmış tek kapsamlı kitap olması ve şehir coğrafyası alanında hazırlanmış nadir

yaynlardan biri olması sebebiyle alandaki boşluğu dolduracak detaylı bir araştırma ürünüdür. Şehrin ilk nüfus hareketlerinden başlayarak günümüze kadar geçirdiği evrimsel aşamaları kronolojik olarak işlemek suretiyle, sadece coğrafya değil ilgili diğer disiplinler için de bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.
